

MODEL INTEGRACIJSKE POLITIKE V ODNOSU DO DRUGIH MODELOV IMIGRANTSKIH POLITIK¹

A MODEL OF INTEGRATION POLICY IN RELATION TO OTHER MODELS OF IMMIGRANT POLICIES

Immigrant policies play an important role in the processes of inclusion of immigrants in the receiving societies. These policies set legal, institutional and other frameworks for the processes of inclusion as well as guidelines for the adaptation of immigrants and the receiving society. The aims of immigrant policies may stretch from assimilation to different forms of multiculturalism. Integration policy is a term often used as a general term referring to different immigrant policies. The author argues that integration policy represents only one model of different immigrant policies. The aim of an integration policy is integration of immigrants. Integration is here defined as a multi-way process which demands adaptation from the immigrants as well as from the receiving society. In the process of integration immigrants become active and equal participants in social, economic, legal, political and cultural relations and processes in the receiving state, while maintaining the possibility of expressing and preserving their culture, religion and ethnic affiliation. Distinct characteristics of the model of integration policy in relation to other models of immigrant policies will be presented through the prism of different typologies of immigrant policies.

Keywords: integration, integration policy, immigrant policy, immigrants, models of immigrant policies

V procesih vključevanja imigrantov v okolje sprejemne družbe igrajo pomembno vlogo imigrantske politike. Te postavljajo pravne, institucionalne in druge okvire procesom vključevanja ter usmerjajo prilagajanje tako imigrantov kot večinske družbe in njenih institucij. Cilji imigrantskih politik lahko segajo od asimilacije do raznih oblik spodbujanja kulturnega pluralizma. Pogosto se kot splošen izraz za poimenovanje različnih imigrantskih politik uporablja izraz integracijska politika. Avtorica v članku zagovarja stališče, da je integracijska politika le eden med modeli imigrantskih politik. Izhaja iz predpostavke, da je cilj integracijske politike integracija imigrantov, pri čemer je integracija opredeljena kot večsmeren proces, ki zahteva medsebojno prilagajanje tako imigrantov kot večinske družbe. V procesu integracije priseljenci postanejo aktivni in enakopravni udeleženci socialnih, ekonomskih, pravnih, političnih in kulturnih odnosov v državi sprejemnici, pri čemer je vsakomur zagotovljena možnost izražanja in ohranjanja njegove lastne kulture, vere in etnične pripadnosti. Značilnosti in specifičnosti modela integracijske politike v odnosu do drugih modelov bodo v članku predstavljene skozi prizmo različnih tipologij imigrantskih politik.

Ključne besede: integracija, integracijska politika, imigrantska politika, imigranti, modeli imigrantskih politik

UVOD

V kontekstu imigracije se izraz integracijska politika pogosto uporablja kot splošen izraz za poimenovanje različnih politik vključevanja imigrantov v sprejemno okolje, ne glede na cilje takšnih politik, ki lahko segajo »od asimilacije, integracije in adaptacije do soobstoja več kultur, narodov in etničnih skupnosti« (Komac, Medvešek in Roter 2007: 105). Takšna uporaba ne sledi teoretičnim opredelitvam konceptov integracije, asimilacije, adaptacije idr. V prispevku zagovarjam stališče, da je integracijska politika poseben model politik(e) vključevanja imigrantov v sprejemno okolje. Ključne značilnosti in specifičnosti modela integracijske politike v odnosu do drugih modelov bodo predstavljene skozi pregled in analizo različnih tipologij imigrantskih politik.

OPREDELITEV IMIGRANTSKE POLITIKE

Imigrantska politika je politika, s katero država ureja odnose med večinsko družbo in imigranti, ki so naseljeni na njenem ozemlju, postavlja okvire za vključevanje imigrantov ter usmerja prilagajanje večinske družbe.² V več(deset)letnem soočanju z imigracijo so države razvile različne politike do imigrantov na svojem ozemlju. V Zahodni Evropi, ki se je z večjim priseljevanjem soočala po drugi svetovni vojni, so bile omenjene politike prvotno usmerjene predvsem na vključevanje imigrantov na trg dela in v sistem države blaginje. V omenjenem času so bile migracije v glavnem ekonomske narave. Države sprejemnice so z odprtimi rokami sprejemale imigrante, saj so potrebovale dodatno delovno silo. Imigrantski delavci so v Zahodno Evropo najpogosteje prihajali iz nekdanjih kolonij ter iz držav Južne in Vzhodne Evrope, s katerimi so zahodnoevropske države sklepale posebne sporazume (sistem gostujočih delavcev) (Favell 1998[2001]: 23). Izhodišče omenjenih politik je bilo, da so imigranti zgolj začasna delovna sila in da se bodo po preteku delovnih obveznosti vrnil v svoja izvorna okolja. Šele pozneje – predvsem ko je postalo jasno, da imigracija ni zgolj začasen pojav in da bodo imigranti ostali v državah priselitve – so posamezne države začele vključevanje imigrantov obravnavati bolj celostno in so v svoje imigrantske politike vključevale tudi ukrepe na kulturnem, političnem, izobraževalnem in drugih področjih. Vseeno pa so med njihovimi imigrantskimi politikami obstajale (in še obstajajo) razlike. Nekatere

¹ Prispevak je nastal na podlagi avtoričine doktorske disertacije z naslovom »Integracijska politika – politika integracije migrantov: teoretični model in študija primera Republike Slovenije.« Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006.

² Na tem mestu je treba opozoriti na razliko med imigrantsko in imigracijsko politiko – imigracijska politika je politika, s katero država nadzira priseljevanje na njeno ozemlje, določa, kdo se lahko priseli, pod kakšnimi pogoji, s kakšnim namenom in za kako dolgo obdobje. Med prvimi, ki so predlagali razlikovanje med obema vrstama politik, je bil leta 1985 Thomas Hammar (Doomernik 1998: 7).

države so na primer spodbujale popolno (tudi) kulturno asimilacijo priseljencev, druge so si zadale za cilj ohranjanje in spodbujanje kulturni pluralizem v družbi in so zato izvajale bolj pluralistične imigrantske politike (na primer politike multi-kulturalizma).

Ne glede na to, kakšen pristop do vključevanja imigrantov v širšo družbo se izkazuje skozi politike posameznih držav, omenjene politike, ki urejajo ali uokvirjajo vključevanje, imenujemo s skupnim izrazom imigrantske politike. Imigrantske politike so torej krovni pojem, ki vključuje tako asimilacijske politike kot politike segregacije in različne politike kulturnega pluralizma. Glede na razlike med imigrantskimi politikami pa lahko govorimo o različnih tipih, oblikah ali modelih imigrantskih politik (npr. model asimilacije, segregacije, multikulturalizma, integracije, model etničnih manjšin).

MODELI IMIGRANTSKIH POLITIK

Integracijski model imigrantske politike izhaja iz opredelitve integracije kot dvo- oziroma večsmerne procesa,³ ki zahteva prilagajanje tako priseljencev kot tudi večinske/sprejemne družbe. V procesu integracije priseljenci postanejo aktivni in enakopravni udeleženci socialnih, ekonomskih, pravnih, političnih in kulturnih odnosov in procesov v državi sprejemnici, pri čemer je vsakomur zagotovljena možnost izražanja in ohranjanja njegove lastne kulture, vere in etnične pripadnosti. Integracijski model temelji na medkulturnem (interkulturnem) pristopu, ki dopušča ohranjanje različnih kulturnih in etničnih identitet, vendar posameznikov ne obravnava primarno kot člane etničnih ali kulturnih skupin. Poudarek je na kulturni raznolikosti družbe kot celote in večplastnosti kulturnih identitet posameznikov, ki sestavljajo družbo, in posamezne etnične skupine. Medkulturni pristop spodbuja dialog in interakcije med različnimi kulturnimi skupinami, medsebojno spoznavanje in sodelovanje. Skozi te procese naj bi se oblikovale tudi določene nove (skupne) vrednote in prakse, ki bi bile trdnejša podlaga za izgradnjo občutka pripadnosti in povezanosti med vsemi posamezniki in tudi različnimi etničnimi/kulturnimi skupinami. Da bi bolje razumeli specifične značilnosti modela integracijske politike v odnosu do drugih modelov imigrantskih politik, bo v nadaljevanju članka integracijski model prikazan skozi prizmo različnih tipologij imigrantskih politik.

Tipologije imigrantskih politik⁴ izhajajo iz različnih kriterijev. Nekatere med njimi se osredotočajo zgolj na določen segment vključevanja imigrantov v novo

● ● ●

3 Glej npr.: Süßmuth in Weidenfeld 2004: 12; Doomernik 1998: 5; Hansen 2003: 105; Castles in dr. 2002: 12; IOM 2004: 5.

4 Modeli imigrantskih politik, ki jih zasledimo v literaturi, se praviloma nanašajo na nacionalne modele.

okolje, druge skušajo zajeti bolj kompleksno sliko. Iz kriterija trajnosti naselitve, na primer, izhaja tipologija oziroma delitev modelov vključevanja imigrantov na dva pola – model gostujočih delavcev na eni in model trajnih imigrantov na drugi strani (Entzinger 2000). Model gostujočih delavcev imigracijo razume kot začasen pojav, ki naj bi pomagal zapolniti trenutne potrebe po delovni sili. Ko bi te potrebe izginile, naj bi se imigranti (gostujoči delavci) vrnili v svoje izvirne države. Zato ta model posveča nekaj pozornosti zgolj (omejeni) integraciji imigrantov na trg dela in zagotavljanju (omejenih) socialnih pravic imigrantskim delavcem, vprašanja širše integracije, večkulturnosti in enakih možnosti pa niso deležna velike (če sploh kakšne) pozornosti. Model trajnih imigrantov, nasprotno, priznava ali celo spodbuja trajnost naselitve imigrantov in predvideva tak ali drugačen način njihovega vključevanja v širšo družbo.

Po kriteriju pogojev za pridobitev državljanstva prav tako ločimo dva modela: prvi je *ius soli*, drugi pa *ius sanguinis*. Po *ius soli* sistemu, v katerem se izvirno državljanstvo pridobi z rojstvom na ozemlju države, ne glede na izvor oziroma državljanstvo staršev, je naturalizacija imigrantom po določenem obdobju bivanja v državi relativno lahko dosegljiva. Imigranti imajo tako možnost, da se po določenem obdobju v pravicah (in dolžnostih) izenačijo z državljani. V *ius sanguinis* sistemu pa se državljanstvo (in s tem povezane pravice) prenaša iz generacije v generacijo po krvni liniji in se ga pridobi z rojstvom glede na državljanstvo staršev in ne glede na kraj oziroma državo rojstva. V tem sistemu imigranti, pa tudi njihovi potomci, ne morejo pridobiti oziroma težko pridobijo državljanstvo države, v kateri živijo, zato se pravice državljanov in imigrantov tudi na dolgi rok lahko precej razlikujejo (Entzinger 2000). Med najbolj znanimi deli, ki pojasnjujejo razlike med državami glede na različne modele podeljevanja državljanstva, je Brubakerjeva (1992) primerjalna študija Francije in Nemčije.

Pridobitev državljanstva je za imigrante pomembna predvsem v smislu polne pravne integracije, ki je podlaga tudi za integracijo na vseh drugih področjih (ekonomskem, socialnem, političnem). Pravna integracija pomeni izenačitev pravic imigrantov z drugimi polnopravnimi člani skupnosti. Zgoraj omenjena modela se osredotočata zgolj na državljanstvo oziroma možnost njegove pridobitve. Model integracije v tem kontekstu sicer priznava pomen državljanstva in naturalizacije, vendar predvideva tudi druge mehanizme za integracijo imigrantov mimo formalnega državljanskega statusa. Ti mehanizmi so boljše zajeti v enem od modelov

Nekateri avtorji (Favell 2001, 2003) kritizirajo takšen državocentričen pristop, ker naj bi pripisoval preveliko vlogo državi in državnim institucijam pri usmerjanju procesov integracije in hkrati prispeval k napačnemu razumevanju družbe kot zaokrožene, funkcionalne celote, ki naj bi jo bila sposobna zagotavljati (le) država s svojimi politikami in institucijami. Favell (2001: 2) opozarja, da je treba v raziskovanju integracije gledati na državo in/ali nacionalno družbo zgolj kot na eno med potencialnimi spremenljivkami, ki pojasnjujejo dejanja imigrantov v interakcijah s sprejemnimi družbami.

Bauböckove tipologije, ki izhaja iz kriterija pravne integracije. Bauböck (1994) loči tri modele:

- a) Socialna vključenost/državljska izključenost: omenjeni model so sprejele predvsem države s tradicionalno kulturno ali etnično definicijo naroda (nacionalnosti), ki niso bile deležne imigracij iz nekdanjih kolonij in ki so po drugi svetovni vojni vodile politiko rekrutacije začasnih gostujočih delavcev. V to skupino sodijo Nemčija, Švica in Avstrija. Naštete države so priseljencem postopoma podeljevale vse več socialnih in državljskih pravic, oteževale pa so dostop do naturalizacije. Iz kroga upravičencev za pridobitev državljanstva so bili zaradi upoštevanja *ius sanguinis* načela pri izvornem pridobivanju državljanstva pogosto izključeni tudi potomci imigrantov. Na priseljevanje se v tem modelu gleda kot na začasen pojav, ki naj bi se običajno končal z vrnitvijo priseljencev v njihovo izvorno državo.
- b) Pravna integracija preko naturalizacije: pričujoči model, v nasprotju s prvim, spodbuja naturalizacijo imigrantov. Imigrantom lahko dovoljuje, da ostanejo v državi kot tujci (nedržavljeni) neomejeno, vendar pa velik delež stalno naseljenega prebivalstva brez državljanstva smatra za demokratično anomalijo. Z dokaj kratkimi roki zahtevanega prebivanja v državi in z relativno nizkimi stroški spodbuja priseljence, da se odločijo za naturalizacijo. Otroci priseljencev, ki so rojeni v državi imigracije, dobijo državljanstvo te države ob rojstvu ali ob polnoletnosti. V tem modelu je naturalizacija glavni mehanizem za pravno integracijo. Približevanje pravnega položaja nenaturaliziranih stalnih prebivalcev položaju državljanov (na primer s podeljevanjem volilne pravice tujcem za volitve na lokalni ravni) se v tem modelu običajno zavrača kot kontraproduktivna strategija, ker znižuje željo priseljencev po naturalizaciji. V model integracije preko naturalizacije bi lahko uvrstili Francijo, ZDA, Kanado in Avstralijo, delno tudi Veliko Britanijo.
- c) V tretjem pristopu k državljski integraciji se pravna integracija meri v smislu državljskih pravic in ne v smislu formalnega državljskega statusa. Naturalizacija je za priseljence pomemben način pridobivanja pravic, ni pa edini. Povečevanje pravic stalnih prebivalcev države, ki niso njeni državljeni, je naturalizaciji komplementarna politika. Čeprav lahko zmanjšuje stopnjo naturalizacije, pa po drugi strani povečuje pravno integracijo.⁵ Model ne obravnava politične skupnosti kot skupnosti, ki je popolnoma skladna s skupnostjo državljanov, pač pa se ta skupnost razširja

• • •

5 Celovita ali polna pravna integracija predstavlja izenačitev pravic in dolžnosti vseh prebivalcev. S povečevanjem števila pravic, ki so povezane s statusom stalnega prebivališča, se zmanjšuje razkorak med pravicami državljanov in nenaturaliziranih imigrantov, zato lahko v tem primeru govorimo o povečanju pravne integracije.

tako preko meja formalnega članstva kot tudi preko meja državnega teritorija. Naselitev v eni državi ter ohranjanje socialnih in drugih vezi z drugo državo se v tem modelu medsebojno ne izključujeta. V njem naj bi bilo lažje dostopno tudi dvojno državljanstvo.

Za integracijski model imigrantske politike je značilen pristop, nakazan v tretjem modelu Bauböckove tipologije. Ker pa se omenjena tipologija nanaša le na pravno integracijo, ne predstavlja celotne slike oziroma vseh značilnosti integracijskega modela, po katerih bi ga lahko ločili od drugih modelov (nacionalnih) imigrantskih politik. Za boljše razumevanje in celovitejšo primerjavo z drugimi modeli imigrantskih politik moramo v tipologijo vključiti še druge kriterije, ki bodo poleg pravne zajeli tudi druge dimenzije integracije. Poglejmo si najprej nekaj tipologij, ki se osredotočajo na kulturno dimenzijo integracije.

Najenostavnejša tovrstna tipologija ločuje dva glavna modela – asimilacijski model in model etničnih manjšin.⁶ Asimilacijski model od imigrantov pričakuje, da opustijo svojo lastno kulturo in prevzamejo večinsko.⁷ Priznavanje kulturne ali verske raznolikosti v javni sferi ni dopustno. Model etničnih manjšin pa v nasprotju s prvim priznava etnično in kulturno raznolikost ter spodbuja etnične skupine, da ohranjajo in razvijajo svoje etnične/kulturne posebnosti (Entzinger 2000). Omenjena modela izrazito poenostavljeno opisujeta različne oblike vključevanja imigrantov v večinsko družbo z vidika kulturne dimenzije integracije. Bolj natančno bi lahko omenjene možnosti predstavili na lestvici, na kateri je ena med skrajnimi točkami popolna asimilacija, druga pa popolna kulturna ločenost različnih etničnih skupin, ki ohranjajo vsaka svojo kulturo. Model integracije bi na tej lestvici predstavljal neko vmesno točko, ki predvideva obstoj določenih skupnih norm in vrednot oziroma vsaj njihovemu prilagajanju (vsaj v javni sferi), v okviru tega pa omogoča ohranjanje, razvijanje in izražanje različnih kulturnih in etničnih identitet in običajev.

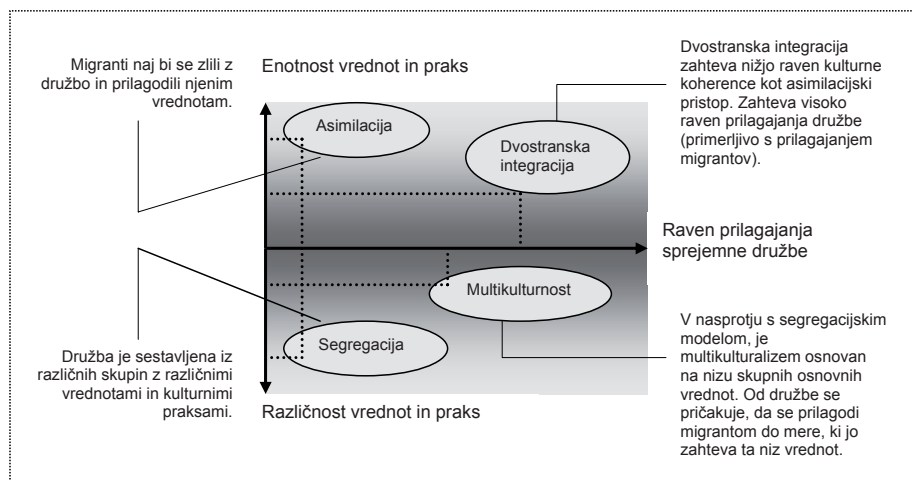
Nekoliko jasnejše razlikovanje modelov vključevanja imigrantov v novo okolje z vidika kulturne dimenzije integracije omogoča tipologija, ki jo zasledimo v publikaciji *Mednarodne organizacije za migracije* (IOM) Ljubljana (IOM 2004) (glej sliko 1). Ta tipologija poleg kriterija enotnosti/različnosti kulturnih vrednot in praks vpeljuje še en kriterij, to je raven prilagajanja večinske oziroma sprejemne družbe.

• • •

6 Nekateri avtorji uporabljajo drugačne termine za poimenovanje omenjenih modelov – Heckmann (1998: 7), na primer, govori o politiki akulturacije in politiki oblikovanja manjšin – vendar se dejansko nanašajo na enake vsebine.

7 Asimilacijski model je danes napadan praktično z vseh strani in nekateri avtorji trdijo, da ima v glavnem le še zgodovinsko aplikativnost in je verjetno skupinska asimilacija (za asimilacijo posameznikov to ne velja) le še zgodovinski pojav (glej Schmitter Heisler 1992: 631).

Slika 1: Pristop k integraciji

Vir: IOM 2004.⁸

Prikazana tipologija poudarja nekatere ključne točke razlikovanja med različnimi modeli imigrantskih politik z vidika kulturne dimenzije integracije. Gre za razlike v stopnji prilagajanja večinske družbe in razlike v nizu skupnih vrednot, ki si jih delijo imigrantske skupine in večinska družba.

Model segregacije predstavlja politiko, ki od imigrantov ne pričakuje prilagoditve kulturi sprejemne družbe, prav tako pa ne predvideva velikega prilagajanja sprejemne družbe. Takšen pristop se običajno uporablja pri začasnih imigrantih. Imigrantom so, izhajajoč iz pričakovanja, da se bodo po določenem času vrnil nazaj v izvirne države, zagotovljene zgolj omejene socialne pravice, izključeni pa so iz večine drugih področij družbenega življenja sprejemne družbe (IOM 2004: 5).

Model asimilacije temelji na ideji, da naj bi imigranti postopno postali enakopravni državljani in se zlili z večinsko družbo. Najprej naj bi se naučili njenega jezika ter prevzeli norme in vrednote, ki prevladujejo v državi gostiteljici, postopoma pa naj bi se popolnoma asimilirali. Šlo naj bi v glavnem za enosmerni proces prilagajanja imigrantov sprejemni družbi (IOM 2004: 5).

● ● ●

⁸ V publikaciji IOM je pri vodoravni osi, ki označuje raven prilagajanja sprejemne družbe, uporabljen izraz gostujoča družba, ki pa verjetno predstavlja zgolj napačen prevod angleškega izraza host-society in je dejansko mišljena družba gostiteljica (sprejemna družba), to je družba, v katero se imigranti priselijo. Zato je v sliki 1 uporabljen izraz sprejemna družba.

Model multikulturalnosti zagotavlja imigrantom enake pravice in možnosti, kot jih imajo člani sprejemne družbe, ne da bi ob tem od njih zahteval, da se odpovejo svojim kulturnim značilnostim in povezavam. Model predvideva obstoj določenega niza skupnih temeljnih vrednot, ki naj bi si jih delili imigranti in sprejemna družba. Od sprejemne družbe se pričakuje, da se prilagodi imigrantom do mere, ki jo zahteva omenjeni niz vrednot (IOM 2004: 5). Končni rezultat takšne politike bi bil položaj, v katerem imajo različne etnične skupine enake pravice in enakopraven položaj, vendar pa ostajajo v precejšnji meri ločene druga od druge.

Model integracije temelji na ideji, da je integracija dvosmeren proces obojestranskega prilagajanja med imigranti in sprejemno družbo, v katerem omenjeni dve skupini ne le sprejemata skupno kulturo, temveč obe k njej tudi prispevata. Ob medkulturnem učenju in prilagajanju pa naj bi vsak posameznik ali kulturna skupina ohranil(a) tudi »smisel za kulturno dediščino in raznolikost« (IOM 2004: 5). V primerjavi z modelom multikulturalnosti model integracije predvideva širši niz skupnih vrednot in tudi višjo stopnjo medsebojnega prilagajanja različnih kulturnih skupin.

Opredelitev različnih modelov v tipologiji IOM je na nekaterih mestih natančna in ne nudi zadovoljivega razumevanja vseh elementov posameznega modela. Iz opredelitve multikulturnega modela, na primer, ni jasno, ali skupni niz vrednot v tem modelu predstavljajo vrednote večinske družbe, ki jih morajo imigranti prevzeti oziroma se jim prilagoditi, ali pa gre za skupno ustvarjene vrednote, ki nastanejo v procesu medsebojnega prilagajanja imigrantskih skupin in večinske družbe. Tudi ni razumljivo, zakaj naj bi se model multikulturalnosti razlikoval od modela integracije (in asimilacije) v tem, da so v multikulturnem modelu »imigrantom zagotovljene enake pravice in možnosti, ne da bi od njih zahtevali, da se odpovejo svojim kulturnim povezavam« (IOM 2004: 5). Glede na to, da model integracije predvideva, da lahko »vsak posameznik ali kulturna skupina ohrani smisel za kulturno dediščino in raznolikost«, to verjetno ne pomeni zahteve po odpovedi svojim kulturnim povezavam. Iz tega bi, glede na zgoraj citirano trditev, lahko sklepali, da obstaja razlika med modelom integracije in modelom multikulturalnosti v obsegu pravic in možnosti, ki so na voljo imigrantom. Ker je pravna dimenzija integracije v tipologijo vključena zgolj posredno in zlasti v modelu integracije ni nikjer omenjena, bi težko trdili, da tipologija res predvideva takšno ločevanje med omenjenima modeloma.

Predstavljena tipologija IOM se zdi uporabna predvsem z vidika pojasnjevanja razlik med posameznimi modeli glede na kulturno dimenzijo integracije. V tem pogledu pa so glavne razlike med modeloma multikulturalnosti in integracije v tem, da prvi predvideva ožji niz skupnih vrednot in praks in nižjo stopnjo medsebojnega prilagajanja različnih kulturnih skupin. Razlika je tudi v načinu oblikovanja niza skupnih vrednot in praks. Pri modelu integracije se te vrednote oblikujejo

v medsebojnih interakcijah med imigranti in sprejemno družbo, obe strani pa prispevata svoj delež k njihovi vsebini. Pri modelu multikulturalnosti pa bi lahko sklepali (čeprav to iz IOM-ovega opisa modela ni eksplicitno razvidno), da gre v večji meri za enosmerno prevzemanje kulturnih vrednot in praks sprejemne družbe s strani imigrantov.⁹

Morda bi bilo primerneje, če bi namesto o skupnih vrednotah in praksah govorili o obojestranskem spoštovanju določenih skupnih pravil obnašanja v družbi. Čeprav je privrženost skupnim temeljnim vrednotam dobrodošla za povezanost družbe in je koristno, če si integracijska politika s spodbujanjem medkulturnih interakcij prizadeva vzpostavljati možnosti za razvoj skupnih vrednot, pa to ni nujen pogoj za integracijo. Ni namreč nujno, da različne skupine ponotranjajo iste vrednote in jih sprejemajo za svoje. Pomembno je, da družba in njeni posamezni deli znajo živeti s kulturnimi razlikami in da v medsebojnih interakcijah upoštevajo določena skupna pravila obnašanja, ki temeljijo na spoštovanju dostojanstva in individualne svobode vsakega posameznika. Model integracije naj bi omogočal in spodbujal sodelovanje različnih družbenih skupin v demokratičnem procesu oblikovanja in sprejemanja takšnih pravil. S tega vidika bi lahko dopolnili opredelitev razlik med modeloma multikulturalnosti in integracije v tipologiji IOM. Lahko bi rekli, da model integracije predvideva širši niz vrednot in načel, ki uokvirja razpravo oziroma iskanje skupnih/kompromisnih pravil obnašanja. Poleg tega predvideva tudi širši spekter področij, na katerih bi za vse skupine veljala enaka pravila. Hkrati pa s spodbujanjem interakcij in sodelovanja med različnimi kulturnimi skupinami ustvarja možnosti in povečuje verjetnost za poenotenje ali približevanje določenih vrednot in praks, za oblikovanje novih/skupnih vrednot in ustvarjanje skupnih/kompromisnih pravil obnašanja. Model multikulturalnosti pa predvideva ožji niz vrednot in načel, ki jih je treba upoštevati pri pogajanjih o skupnih pravilih obnašanja, ter dopušča več avtonomnosti posameznim skupinam pri urejanju nekaterih področij njihovega življenja. Z osredotočanjem na enakopravnost različnih etničnih/kulturnih skupin in na njihovo pravico do ohranjanja svoje kulture in načina življenja model multikulturalnosti ne posveča toliko pozornosti stikom in sodelovanju med posameznimi skupinami. Končen rezultat je zato skladen s položajem, ki ga prikazuje multikulturalni model na sliki 1 – niz skupnih vrednot in praks med imigranti in sprejemno družbo je manjši kot v modelu integracije, pa tudi raven njihovega medsebojnega prilagajanja je nižja.

Iz doslej predstavljenih tipologij smo izluščili nekaj pomembnih razlik med modelom integracije in drugimi modeli imigrantskih politik, vendar je slika v

9 Obstajajo sicer tudi drugačne definicije multikulturalizma, ki poudarjajo interaktivno vlogo različnih kulturnih skupin pri oblikovanju nove, skupne (javne) kulture, v kateri vsaka skupina lahko razpoznava odsev svoje lastne identitete (glej npr.: Parekh in Bhabha v Vertovec 1997).

vseh primerih zgolj parcialna, ker tipologije kot kriterij za klasifikacijo upoštevajo v glavnem le eno med dimenzijami integracije (pravno, kulturno). V nadaljevanju si bomo ogledali nekaj tipologij, ki skušajo bolj celovito zajeti kompleksen proces integracije in pri klasifikaciji upoštevajo več dimenzij integracijskega procesa hkrati (pravnopolitično, kulturno, socialno-ekonomsko).

Takšna je, na primer, tipologija, ki jo je razvil Stephen Castles (1995). Vsebuje tri modele:

- a) Model diferenciranega izključevanja: za ta model je značilno, da so priseljenci vključeni v določene sfere družbenega življenja (predvsem na trg dela), nimajo pa dostopa do nekaterih drugih sfer (socialni sistem, državljanstvo, politična participacija). Izključenost je lahko posledica pravnih mehanizmov (omejevanje naturalizacije ali pa ostro ločevanje med pravicami državljanov in nedržavljanov) ali pa neformalnih praks (rasizem in diskriminacija). Za imigrantske manjšine je pogosto značilen slabši socialno-ekonomski položaj. Izključevalen pristop do imigrantov običajno izvira iz prepričanja, da je naselitev imigrantov zgolj začasna. Na njihovo trajno naselitev se gleda kot na pojav, ki bi ogrozil sprejemno družbo z ekonomskega, s socialnega, kulturnega in političnega vidika. Ta model naj bi najbolj ustrezal zahodnoevropskim državam, ki so v preteklosti najemale »gostujoče delavce«, kot na primer Nemčija, Švica, Avstrija in Belgija. Castles v ta model uvršča tudi Zalijske države, Japonsko in nekatere novejši imigracijske države Jugovzhodne Evrope.
- b) Asimilacijski model: ta model predvideva vključitev priseljencev v večinsko družbo tako, da se priseljenci odpovedo svojim jezikovnim, kulturnim in družbenim značilnostim in se zlijejo z večinsko družbo. Vloga države v asimilacijskem procesu je v tem, da zagotavlja ugodne pogoje za čim hitrejšo individualno prilagoditev in prevzem večinske kulture in vrednot. Ta model je bil prevladujoč v ZDA v začetku 20. stoletja, uporabljale pa so ga tudi druge imigracijske države, kot so Velika Britanija, Kanada in Avstralija. Kot pravi Castles, so države postopno opustile odkrite asimilacijske politike in jih nadomestile z integracijskimi politikami. Ta sprememba naj bi nastopila kot posledica spoznanja, da se imigranti v praksi ne asimilirajo kot posamezniki, temveč oblikujejo različna družbena, kulturna in politična združenja ter ohranjajo svoje matere jezike. Poleg tega je postala očitna koncentracija imigrantov v določenih poklicih in določenih stanovanjskih območjih ter posledična povezanost med etničnim (imigrantskim) izvorom in socialno-ekonomskim statusom. Integracijske politike naj bi bile le šibkejšje oblike asimilacije, ki temelji na ideji, da je adaptacija postopen proces, v katerem imigrantske skupine (ne le posamezniki) igrajo pomembno

vlogo. Kljub vsemu pa je končni cilj politike popolna absorpcija imigrantov v dominantno kulturo. Danes se modelu asimilacije najbolj približuje Francija.

- c) Pluralistični model: v tem modelu so imigrantske populacije sprejete kot etnične manjšine, ki se razlikujejo od dominantnega prebivalstva in skozi več generacij ohranjajo svoj jezik, kulturo, načine družbenega obnašanja in organiziranja. Imigrantom naj bi bile v pluralističnem modelu zagotovljene enake pravice kot državljanom na vseh področjih družbenega življenja, ne da bi se od njih zahtevalo, da se odpovedo svoji drugačnosti – izjema je običajno le zahteva po sprejetju določenih ključnih vrednot sprejemne družbe. Pluralistični model vsebuje dva podtipa: prvi je t. i. *laissez-faire* pristop, v katerem je različnost tolerirana, vendar pa država ne podpira ohranjanja etničnih kultur s posebnimi ukrepi. Primer takšnega pristopa so ZDA. Druga varianta pluralističnega modela pa so eksplicitne multikulturne politike, v katerih sprejemna družba zavestno prilagaja družbeno vedenje in institucionalne strukture z namenom ohranjanja kulturne raznolikosti. Splošne politike multikulturalizma obstajajo v Kanadi, Avstraliji in na Švedskem, na specifičnih področjih (na primer v izobraževanju) pa najdemo multikulturne politike tudi v nekaterih drugih državah.

Castlesova tipologija temelji na empiričnih podatkih, do katerih je prišel s proučevanjem imigrantskih politik različnih držav. Problem njegove tipologije je v tem, da (nekatero) države lahko razvrstimo v več modelov. Kot pravi Castles sam, v večini današnjih imigracijskih držav najdemo neko mešanico različnih tipov imigrantskih politik. Asimilacijske politike na določenih področjih (na primer v izobraževanju) lahko soobstajajo s politikami diferenciranega izključevanja ali pa s politikami pluralizma na drugih področjih (na primer na kulturnem področju ali pa področju državljanstva). Nekateri avtorji (Entzinger 2000) Castlesu očitajo nepoznavanje (predvsem) evropskih razmer, ker je v isti (asimilacijski) model uvrstil Francijo in Veliko Britanijo, katerih imigrantski politiki se v mnogih elementih bistveno razlikujeta. Tudi drugi avtorji (Freeman 2003: 6) opozarjajo na vprašljivost klasifikacije posameznih držav v Castlesovi tipologiji, opozarjajo pa tudi na problem odsotnosti teoretičnih podlag pri določanju kriterijev za klasifikacijo držav.

Na tem mestu je treba opozoriti tudi na uporabo koncepta integracijske politike v Castlesovi tipologiji. Castles razume integracijsko politiko zgolj kot milejšo obliko asimilacijske politike, ki pa ima isti končni cilj – popolno asimilacijo imigrantskega prebivalstva v večinsko kulturo. Integracijska politika, kot je definirana v tem prispevku, bi po njegovi tipologiji sodila bolj v pluralistični model, ki predvideva enakopravno vključevanje imigrantov in imigrantskih skupin v vse sfere

družbenega življenja ob hkratnem zagotavljanju pravice in možnosti za ohranjanje njihove etnične/kulturne drugačnosti. Castles razlikuje dve varianti pluralističnega modela: *laissez-faire* pristop in multikulturni pristop. Model integracije bi po tej klasifikaciji sodil med multikulturne politike, v katerih država oziroma sprejemna družba igrata aktivno vlogo pri ohranjanju različnih etničnih/kulturnih identitet. Temu je treba dodati, da tudi v okviru multikulturnih politik obstajajo različne variante politik, kar v Castlesovem modelu ni eksplicitno prikazano. Multikulturne politike lahko segajo od spodbujanja kulturnih aktivnosti posameznih imigrantskih/etničnih skupin (na primer aktivnosti v okviru kulturnih društev) do vpeljevanja multikulturnih vsebin v šolske programe, vzpostavljanja posebnih institucij za zadovoljevanje interesov in potreb različnih etničnih skupin, priznavanja statusa etničnih manjšin imigrantskim skupinam in morda tudi do obstoja vzporednih pravnih sistemov. Posledica multikulturnih politik je lahko pretirana (četudi prostovoljna) zaprtost oziroma ločenost posameznih etničnih skupin, ki z vidika integracije predstavlja dezintegrativen element. Zato ne moremo enostavno enačiti modela integracije s Castlesovim modelom multikulturnega vključevanja. Model integracije bi bilo bolj primerno povezovati s konceptom interkulturalizma kot s konceptom multikulturalizma. Multikulturalizem poudarja vrednost različnih kultur ter zagovarja in spodbuja ohranjanje njihovih posebnosti. Od različnih kulturnih skupin pričakuje spoštovanje določenih skupnih temeljnih norm, ki urejajo življenje družbe, ter strpnost v odnosu do drugačnih. Interkulturalizem bolj spodbuja medkulturni dialog in interakcije, medsebojno spoznavanje in sodelovanje. Skozi te procese bi se lahko oblikovale tudi določene nove (skupne) vrednote in prakse, ki bi bile trdnjša podlaga za izgradnjo občutka pripadnosti in povezanosti med posameznimi etničnimi/kulturnimi skupinami. Model integracije, temelječ na ideji interkulturalizma, od različnih kulturnih skupin (tako imigrantskih kot »avtohtonih«) pričakuje ne le strpnost do kulturne različnosti, temveč aktivno sodelovanje, odprtost za spremembe (ki naj bi bile obojestranske), medsebojno spoznavanje, spoštovanje in prilagajanje.

Razliko med multikulturnim modelom in modelom integracije, ki temelji na ideji interkulturalizma, lahko ponazorimo tudi z Bauböckovo (2001: 10–11) primerjavo med »katalizatorskim modelom« in »skledo solate«. Bauböck je vpeljal izraz »katalizator« oziroma »katalizatorski model« za poimenovanje integracijskega modela v primerjavi z izrazom »skleda solate« (*salad bowl*), ki se pogosto uporablja za označevanje multikulturnega modela. V skledi solate vsak list ohranja svoj poseben okus, solata pa je tem bolj zanimiva, čim več sestavin ji dodamo. V nasprotju s tem katalizator sproži kemijsko reakcijo, ki spremeni snov, kateri ga dodamo. V tem smislu imigracija deluje kot katalizator, ki sproža proces samotransformacije kolektivnih identitet v smeri bolj pluralističnega izgleda (Bauböck 2001: 11).

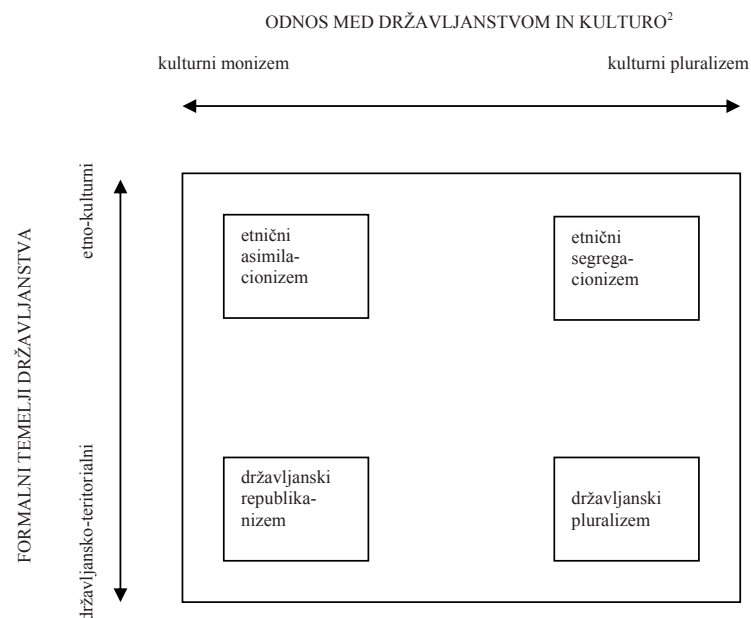
Če se vrnemo nazaj h Castlesovi tipologiji, lahko dodamo, da temeljne elemente modelov njegove tipologije pri opredeljevanju različnih modelov ali režimov

integracije pogosto uporabljajo tudi drugi avtorji. Hollifield (v Entzinger 2000), na primer, razlikuje med tremi modeli evropskih imigrantskih politik: modelom gostujočih delavcev (tipičen primer je Nemčija), modelom asimilacije (tipičen primer je Francija) in modelom etničnih manjšin (tipičen primer je Velika Britanija). Felicita Medved (2001) opisuje tri modele: model (diferenciranega) izključevanja, model asimilacije ali diferenciranega vključevanja in multikulturni model ali model pluralističnega vključevanja. Omenjeni modeli se razlikujejo predvsem glede kulturne in pravne dimenzije integracije. V vseh primerih, ki jih navajajo omenjeni avtorji, se eden med modeli nanaša na izključujoče politike v odnosu do začasnih delavcev, ki zavračajo pravno integracijo imigrantov in od njih ne zahtevajo kulturnega prilagajanja/asimilacije, ker pričakujejo, da se bodo imigranti vrnili v izvirne države. Drugi model se nanaša na politike asimilacije, ki omogočajo hitro/lahko pravno integracijo (preko naturalizacije) in zahtevajo kulturno prilagoditev imigrantov večinski kulturi. Tretji model pa obsega politike, ki spodbujajo pravno integracijo imigrantov in hkrati (na tak ali drugačen način) zagotavljajo možnost ohranjanja različnih imigrantskih kultur.

Koopmans in Statham (2000: 30–31) kritizirata omenjeni pristop k proučevanju različnih imigrantskih politik iz dveh razlogov. Prvič, če upoštevamo dve dimenziji državljanstva, formalno in kulturno (prvo predstavljajo formalni kriteriji za dostop do državljanstva, drugo pa kulturne pravice in dolžnosti), pridemo do štirih in ne treh modelov. Drugič pa kritizirata oblikovanje tipologij na sploh, ker naj bi zakrivale dinamično naravo integracijskih procesov in razlike, ki obstajajo znotraj držav – tako razlike med stališči različnih političnih akterjev kot tudi razlike med posameznimi integracijskimi pristopi, usmerjenimi na različne kategorije imigrantov. Predlagata drugačen pristop, ki obravnava državljanstvo kot konceptualen (in političen) prostor (glej sliko 2 spodaj), v katerem so lahko različni akterji in različne politike poljubno razporejeni in ki dopušča zaznavanje razvoja oziroma sprememb skozi čas. Stabilnost državljanskih režimov in uniformnost stališč posameznih političnih akterjev, politik in imigrantskih skupin, ki jih imigrantske politike pokrivajo, na ta način postanejo stvar empiričnega preverjanja, ne pa implicitnih predpostavk, povezanih z rigidnostjo konceptualne tipologije.

Pomanjkljivost Koopmansovega in Stathamovega pristopa z vidika analiziranja integracijske politike je v tem, da se osredotoča zgolj na državljanstvo. Konceptije državljanstva so sicer zelo pomembne za razpravo o imigrantskih politikah, predvsem z vidika politične integracije, kot opozarja Freeman (2003: 7), vendar pa ne predstavljajo celotne slike oziroma vseh elementov integracijske politike. Kljub temu Koopmans in Statham opozarjata na nekatere elemente, ki jih je treba upoštevati pri oblikovanju in/ali analiziranju integracijskih politik in ki iz prej prikazanih tipologij niso razvidni: vloga različnih političnih akterjev, različne kategorije imigrantov, različni pristopi k integraciji različnih kategorij imigrantov in spreminjanje imigrantskih politik skozi čas.

Slika 2: Dvodimenzionalni prostor, v katerega lahko razvrstimo različne koncepcije državljanstva

(Koopmans in Statham 2000: 31)¹⁰

Tudi tipologija, ki jo je razvil Rinus Penninx (2004), temelji na analitičnem okviru, ki se osredotoča na koncept državljanstva. Prednost Penninxovega analitičnega okvira v primerjavi s Koopmansovim in Stathamovim je v tem, da Penninx upošteva tri dimenzije državljanstva, in ne le dveh: pravno/politično, socialno-ekonomsko in kulturno-religiozno. Lahko bi rekli celo, da upošteva šest dimenzij (pravno, politično, socialno, ekonomsko, kulturno in religiozno), ki so (bolj ali manj) smiselno združene v tri. Politike vključevanja imigrantov v širšo družbo deli v različne modele glede na to, ali imigrantom na omenjenih treh dimenzijah državljanstva zagotavljajo aktivno pomoč in podporo (politike vključevanja) ali ne (politike izključevanja). Tako loči šest različnih modelov/tipov imigrantskih politik.

Slika 3: Različni modeli imigrantskih politik po Penninxu (2004)

Tip	VKLJUČEVANJE			IZKLJUČEVANJE		
	1	2	3	4	5	6
pravna/politična dimenzija	+	+	+	-	-	-
socialno-ekonomska dimenzija	+	+	-	+	-	-
kulturno-religiozna dimenzija	+	-	-	+	+	-

Vir: Penninx, 2004: 7

Prvi tip (tip 1) predstavlja multikulturne politike. Ta model ne predpostavlja le politične vključitve imigrantov in njihove enakosti na socialno-ekonomskem področju, pač pa si prizadeva tudi za kulturno in religiozno enakopravnost in vključenost. Temeljna predpostavka multikulturalizma, definiranega kot niz normativnih predstav o oblikovanju večkulturne družbe v političnem smislu je, da imigranti ne morejo postati enakopravni državljani, če država in družba ne priznava pravice do kulturne različnosti tako posameznikom kot tudi skupinam. Multikulturni model izhaja iz ideje, da so družbene institucije in pravila zgodovinski in kulturni produkti, ki niso nevtralni do imigrantov in se jim morajo ti prilagoditi, hkrati pa je treba tudi institucije prilagajati novemu položaju. V omenjeni model Penninx (2004: 9) uvršča britansko, nizozemsko in švedsko politiko v 80. in zgodnjih 90. letih 20. stoletja.

Tip 2 označuje tiste politike vključevanja imigrantov v širšo družbo, ki temeljijo bolj na asimilacionističnih predpostavkah. Izhajajo iz ideje, da sta država in družba priselitve nekaj danega, nekaj, kar naj bi tudi po priseljevanju ostalo takšno, kot je bilo dotlej, tudi v kulturnem in normativnem smislu. Od imigrantov se pričakuje, da se prilagodijo vsaj javnim institucijam te družbe. Iz takšnih politik se kaj hitro lahko razvijejo močni asimilacionistični pritiski. Tradicionalno se s tem modelom povezuje francosko politiko, čeprav se v zadnjih letih tudi v Franciji pojavljajo zahteve po pravici do različnosti (Penninx 2004: 9).

Tip 3 danes v Zahodni Evropi formalno ne obstaja. Liberalne demokracije načeloma ne dovoljujejo, da tisti, ki so polnopravni člani politične skupnosti, ne bi imeli enakih pravic ali da bi bili neenakopravno obravnavani na kateremkoli področju. V praksi pa takšen model vseeno obstaja, in sicer o njem govorimo takrat, ko rasizem in diskriminacija rušita visoka načela enakosti ter posameznike in skupine kljub formalni enakopravnosti izrivata v neenakopraven položaj (Penninx 2004: 9).

Tipe 4, 5 in 6 Penninx imenuje izključevalne politike. Mednje uvršča t. i. politike gostujočih delavcev po drugi svetovni vojni. V tip 4 bi sodila nizozemska politika do leta 1980, v tipa 5 in 6 pa avstrijska in švicarska politika gostujočih delavcev (Penninx 2004: 7).

Penninxova tipologija je v temelju podobna prej predstavljenim trimodelnim tipologijam. Tipi 1, 2 in skupaj 4, 5 in 6 vsi v grobem odgovarjajo enemu med tremi modeli (izključevanje, asimilacija, multikulturalizem), tip 3 pa je nov model. Prednost Penninxove tipologije je v tem, da eksplicitno opredeljuje kriterije, na podlagi katerih klasificira države oziroma njihove politike v posamezne modele. Predvsem je pomembno, da v analitični shemi, ki je podlaga za klasifikacijo, opozarja na različne dimenzije imigrantskih politik (Penninx sicer govori o različnih dimenzijah državljanstva) in predvideva, da se pristopi znotraj posamezne imigrantske politike po posameznih dimenzijah lahko razlikujejo.

Penninxova tipologija ne ponuja možnosti razlikovanja med modelom integracije in drugimi pluralističnimi (oziroma multikulturnimi) modeli imigrantskih politik. V tem pogledu si lahko pomagamo, če njegovo analitično shemo dopolnimo z Entzingerjevim razlikovanjem med individualnim in skupinskim pristopom. Entzinger (2000: 9) tako kot Penninx izhaja iz delitve integracijskega procesa na tri glavne dimenzije oziroma področja: a) pravno in politično, b) socialno in ekonomsko ter c) kulturno. Omenjene tri dimenzije kombinira z dvema različnima pristopoma večinske družbe do integracije imigrantov – individualnim in skupinskim. Prvi obravnava imigrante kot posameznike, drugi pa predvsem kot člane specifične skupnosti, katerih značilnosti se razlikujejo od značilnosti večinske družbe. S kombiniranjem omenjenih dimenzij in pristopov pride do šestih opcij, ki predstavljajo različne možne rezultate integracijskega procesa in različne cilje imigrantskih politik (glej sliko 4).

Slika 4: Šest možnosti za integracijo

	Pravno in politično področje	Kulturno področje	Socialno in ekonomsko področje
Individualni pristop	enake pravice	liberalni pluralizem ali asimilacija	enake možnosti
Skupinski pristop	kolektivne pravice	multikulturalizem	pravičnost/afirmativna akcija

Vir: Entzinger 2000: 9.

Modeli, ki temeljijo na individualnem pristopu, zagotavljajo imigrantom enake pravice in enake možnosti kot drugim prebivalcem države, vendar se, kot poudarja Entzinger, imigranti kljub formalni enakosti v praksi zaradi svoje rasne, etnične, kulturne ali verske različnosti velikokrat srečujejo z diskriminacijo. Težava je v tem, da so temeljna pravila, ki veljajo v neki družbi, zakoreninjena v dominantni kulturi te družbe, kar pogosto omejuje možnosti tistih oseb, katerih kultura je drugačna in ki niso bili rojeni in vzgajani v tej družbi. Kulturna pristranskost, ki je, kot pravi Entzinger, inherentna v procesih odločanja in glavnih institucijah družbe, lahko hitro vodi do izključevanja imigrantov in imigrantskih skupin. Entzinger meni, da je mogoče takšne mehanizme izključevanja preseči z oblikovanjem ločenih (posebnih) pravil in institucij za imigrantske skupine, kar je pomemben element politik, ki temeljijo na skupinskem pristopu. Vendar pa Entzinger opozarja, da je v njih prisotno tveganje, da se njihov cilj – integrirana družba, v kateri enako-pravno sobivajo različne etnične skupine – sprevrže v položaj, v katerem različne pravice in pravila, ki veljajo za različne skupine, spodkopavajo nacionalno enotnost in otežujejo integracijo. Poleg tega pri politikah, ki temeljijo na skupinskem pristopu, obstaja še en problem – vsak skupinski pristop namreč zahteva dokaj natančno definicijo ciljnih skupin in članstva v njih. Če se zdi to v primeru klasičnih narodnih manjšin še nekako izvedljivo, pa je v primeru imigrantskih skupin to veliko težje (Entzinger 2000: 11–12).

Izbira individualnega ali kolektivnega pristopa ima različne posledice tako za same imigrante kot celotno družbo. Če je poudarek na individualnem pristopu, se običajno spodbuja naturalizacija imigrantov, pogoji za pridobitev državljanstva pa niso preveč strogi. S pridobitvijo državljanskih pravic naj bi imigranti kot posamezniki dobili enake pravice in s tem enake formalne možnosti, kot jih imajo drugi državljani. Glavna naloga države leži prav v zagotavljanju enakih možnosti za vse prebivalce ne glede na njihov imigrantski status ali etnični izvor. V tem kontekstu igrajo pomembno vlogo protidiskriminacijski predpisi in politike, dopolnjeni

z raznimi programi, predvsem pa z jezikovnimi in drugimi tečaji/programi, ki pomagajo imigrantom izboljšati njihov izhodiščni položaj v tekmovanju za delovna mesta ipd. V procesu političnega odločanja se ob individualnem pristopu glasovi, interesi in potrebe imigrantov kot pripadnikov manjšinskih skupin običajno izgubijo oziroma so preglasovani s strani večine. Na kulturnem področju takšen pristop pogosto vodi k asimilaciji imigrantov in njihovih potomcev v večinsko kulturo (lahko jo celo zahteva) (Entzinger 2000).

Če je poudarek na skupinskem pristopu, potem bo pozornost posvečena ne le zagotavljanju enakih individualnih pravic, pač pa tudi diferenciranih oziroma »skupinsko-specifičnih pravic« (group-differentiated rights (Kymlicka 1995)), ki zagotavljajo možnosti za ohranjanje različnih kultur. Med takšne pravice sodijo, na primer: pravica do učenja maternega jezika v šoli (vključno z zagotavljanjem pogojev za njeno uresničevanje), pravica do ustanavljanja društev, pravica do delovanja kulturnih združenj in kulturnih dejavnosti imigrantskih skupin, ki naj se financirajo (tudi) iz javnih sredstev, pravica do izvajanja verskih obredov ipd. (Entzinger 2000, Vertovec 1997). Kot skrajni primer skupinskih pravic Entzinger (2000) omenja paralelni obstoj različnih pravnih sistemov. Takšno priznavanje skupinskih pravic v primeru imigrantskih skupin sicer v praksi ni običajno, čeprav so se že pojavljale zahteve s strani določenih skupnosti po priznanju, na primer, islamskega družinskega ali kazenskega prava. Milejša oblika priznavanja skupinskih pravic so primeri, ko se zakonodaja prilagaja tako, da upošteva določene (običajno verske) prakse imigrantskih skupin, na primer način pokopavanja mrtvih ali klanja živali (Entzinger 2000). Za ilustracijo lahko navedemo še nekaj primerov takšnega prilagajanja specifičnim tradicijam, praksam in vrednotam posameznih manjšin v Veliki Britaniji (glej Vertovec 1997). Siki, na primer, ki nosijo turbane, so v Veliki Britaniji oproščeni nošenja čelade pri vožnji z motorjem, kar je sicer za vse druge obvezno. Prav tako so oproščeni nošenja zaščitne čelade na gradbiščih. Tudi v policiji ali vojski jim je dovoljeno nositi turban namesto policijske ali vojaške kape. Muslimani so v Veliki Britaniji v določenih primerih upravičeni do odsotnosti z dela zaradi verskih razlogov, na primer sodelovanja v petkovi molitvi v mošaji. V tovarnah, kjer je zaposlenih veliko muslimanov, so pogosto urejene molilnice. Številne prilagoditve se nanašajo na zadeve, povezane s pokopom mrtvih. Različne verske skupnosti imajo na primer ločen prostor na javnih pokopališčih, dovoljeno jim je pokopavati mrtve na njihov način (na primer v mrtvaških prtihi namesto v krstah ali žarah) ipd. Tudi pri svečanih zaprsegah je pripadnikom različnih religij dovoljeno prisegati na njihovi sveti knjigi.

V procesu političnega odločanja skupinski pristop zahteva vzpostavitev posebnih instrumentov (na primer posvetovalnih teles za imigrantske skupine), ki zagotavljajo, da glasovi oziroma želje in interesi imigrantov pridejo do oblasti (Entzinger 2000).

Skupinski pristop priznava kulturne razlike med večinsko populacijo in imigrantskimi (manjšinskimi) skupinami in dopušča oziroma spodbuja manifestacijo različnih kultur tako v zasebnem kot tudi javnem življenju. Takšen pristop terja od države aktivno vlogo pri zagotavljanju možnosti za ohranjanje in razvoj manjšinskih kultur. Država lahko v ta namen spodbuja in podpira ustanavljanje imigrantskih organizacij, predstavljanje in sodelovanje imigrantskih skupin v medijih, prenos kulture (kulturnih vzorcev) in kulturne dediščine na mlajše generacije, učenje maternega jezika ipd. (Entzinger 2000).

Če poskušamo Entzingerjevo razlikovanje med individualnim in skupinskim pristopom (slika 4) aplicirati na Penninxovo shemo imigrantskih politik (slika 3), bi lahko rekli, da individualni pristop predstavlja drugi tip v Penninxovi shemi (asimilacijske politike), skupinski pristop pa je značilen za prvi tip politik (multikulturne politike). Model integracije je nekakšna vmesna pot in kombinira elemente obeh omenjenih pristopov: temelji na enakih individualnih človekovih pravicah in aktivnem preprečevanju in odpravljanju diskriminacije (individualni pristop), hkrati pa priznava tudi obstoj, pomen in pravice različnih etničnih/kulturnih skupin in na določenih področjih in v konkretnih položajih predvideva tudi posebne, na določene skupine usmerjene politike in ukrepe (skupinski pristop).

SKLEP

Ostro in celovito ločnico med integracijskim modelom in drugimi modeli imigrantskih politik je težko potegniti. Obstoječe tipologije ne vsebujejo vedno dovolj natančnih kriterijev klasifikacije, niti vseh relevantnih komponent imigrantskih politik. Na podlagi upoštevanja kriterijev različnih obravnavanih klasifikacij pa vseeno lahko poudarimo glavne značilnosti modela integracijske politike. Prva in verjetno ključna značilnost integracijskega modela je, da izhaja iz opredelitve integracije kot dvo- oziroma večsmernega procesa. To pomeni, da morajo programi in ukrepi integracijske politike naslavljati tako imigrante kot večinsko družbo ter spodbujati njihovo medsebojno prilagajanje. Druga ključna značilnost integracijskega modela je utemeljenost na principih interkulturalizma. Iz tega izhaja, da so ob zagotovljenih možnostih za ohranjanje, razvijanje in izražanje različnih kulturnih in etničnih identitet in običajev ukrepi integracijske politike usmerjeni predvsem v spodbujanje medkulturnega dialoga in interakcij, medsebojnega spoznavanja, prilagajanja in sodelovanja med različnimi etničnimi/kulturnimi skupinami. Naslednja značilnost integracijskega modela je v kombiniranju individualnega in skupinskega pristopa – integracijska politika temelji na zagotavljanju enakih individualnih človekovih pravic ter aktivnem preprečevanju in odpravljanju diskriminacije, hkrati pa zagotavlja tudi določene skupinsko specifične pravice na področjih, ki so pomembna za zagotavljanje dejanske enakopravnosti manjšinskih skupin v družbi in ohranjanje njihovih kulturnih značilnosti.

Integracijski model teži k integraciji imigrantov na vseh področjih oziroma sferah družbenega življenja. Da bi to lahko dosegli, pa mora integracijska politika vključevati ukrepe, ki se dotikajo različnih dimenzij integracije.¹¹ Nekaj značilnosti integracijskega modela, povezanih s posameznimi dimenzijami integracije, je prikazanih v sliki 5.

Slika 5: Nekatere značilnosti modela integracijske politike

Dimenzije integracije	Značilnosti modela integracijske politike
pravna	varnost statusa (stalnega) prebivališča; približevanje pravic stalnih prebivalcev pravicam državljanov; pravica do združitve družine; ne preostri pogoji za naturalizacijo; možnost dvojnega državljanstva; proti-diskriminacijska zakonodaja
politična	omogočanje in spodbujanje sodelovanja imigrantov v procesih političnega odločanja na različnih ravneh; volilna pravica za trajne imigrante (vsaj na lokalni ravni)
ekonomska	enakopravnost imigrantov na trgu dela – preprečevanje diskriminacije na etnični osnovi na področju zaposlovanja, napredovanja na delovnem mestu, delovnih pogojev, dohodkov
družbena	spodbujanje interakcij med različnimi etničnimi skupinami; odpravljanje predsodkov in stereotipov o različnih etničnih skupinah
kulturna	pozitivno vrednotenje kulturnega pluralizma; spodbujanje medkulturnega dialoga in interakcij, medsebojnega spoznavanja, prilagajanja in sodelovanja; zagotavljanje možnosti za ohranjanje, razvijanje in izražanje različnih kulturnih in etničnih identitet in običajev ter možnosti uporabe in učenja manjšinskih jezikov

Da bi integracijski model imigrantske politike zaživel tudi v praksi, je potreben celosten pristop k oblikovanju in izvajanju integracijske politike – celosten v smislu upoštevanja širokega spektra relevantnih komponent (procesa) integracijske politike (od opredelitve ciljev in načel do pravnega in institucionalnega okvira ter različnih ciljnih skupin in področij integracije).¹² Pomembno pa je tudi, da tako imigranti kot pripadniki večinske družbe niso zgolj ciljne skupine »od zgoraj« delegiranih ukrepov integracijske politike, temveč so aktivno vključeni že v proces njenega oblikovanja.

11 Več o različnih dimenzijah integracije glej v Bešter 2006: 17–21.

12 Podrobneje o različnih komponentah integracijske politike glej v Bešter 2006: 68–119.

REFERENCE:

- Bauböck, Rainer (1994) »The Integration of Immigrants.« Report of the Joint Group of Specialist on migration, demography and employment. Strasbourg: Council of Europe, [http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications_and_reports/Reports_and_proceedings/1994_Cdmg\(94\)25E.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications_and_reports/Reports_and_proceedings/1994_Cdmg(94)25E.asp#TopOfPage) (31. 3. 2005).
- Bauböck, Rainer (2001) »Farewell to Multiculturalism? Sharing Values and Identities in Societies of Immigration.« IWE Working Paper No. 23, Austrian Academy of Sciences, 2000. <http://www.iwe.oeaw.ac.at/> (11. 6. 2003).
- Bešter, Romana (2006) Integracijska politika – politika integracije imigrantov: teoretični model in študija primera Republike Slovenije (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Brubaker, Rogers (1992) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Massachusetts in London: Harvard University Press.
- Castles, Stephen (1995) »How Nation – States Respond to Immigration and Ethnic Diversity?« *New community* 3, 293–308.
- Castles, Stephen, Maja Korac, Ellie Vasta in Steve Vertovec (2002) *Integration: Mapping the Field*. Report of a Project carried out by the University of Oxford Centre for Migration and policy Research and Refugee Studies Centre contracted by the Home Office Immigration Research and Statistics Service (IRSS), http://www.blink.org.uk/docs/mapping_the_field.pdf (13. 10. 2004).
- Doomernik, Jeroen (1998) »The Effectiveness of Integration Policies Towards Immigrants and Their Descendants in France, Germany and the Netherlands.« *International Migration Paper* št. 27. Geneva, ILO, <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/protection/migrant/download/imp/imp27.pdf> (20. 10. 2005).
- Entzinger, Han (2000) »Different and Equal; Models for the Analysis of Integration Policies.« V *Strategies for Implementing Integration Policies*. Proceedings (Prague, 4–6 May 2000). Strasbourg: Council of Europe, <http://www.social.coe.int/en/cohesion/action/publi/migrants/entzinger.htm> (25. 3. 2003).
- Favell, Adrian (1998[2001]) *Philosophies of integration. Immigration and the idea of citizenship in France and Britain*. Second edition. New York: Palgrave in association with Centre for Research in Ethnic Relations, University of Warwick.

- Favell, Adrian (2001) »Integration Policy and Integration Research in Europe: A Review and Critique.« V Aleinikoff, T. Alexander in Doug Klusmeyer (ur.) *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*, 349–399. Washington, DC: Brookings Institute/Carnegie Endowment for International Peace, <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/favell/CARN-PUB.htm> (22. 7. 2005).
- Favell, Adrian (2003) »Integration Nations: The Nation-State and Research on Immigrants in Western Europe.« *The Multicultural Challenge. Comparative Social Research* let. 22, 13–42, <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/favell/grete.pdf> (29. 8. 2005).
- Freeman, Gary P. (2003) »Incorporating Immigrants in Liberal Democracies.« CMD Working Paper #03-09d. Prepared for presentation at Conceptual and Methodological Developments in the Study of International Migration, Princeton University, 23–25 May 2003, <http://cmd.princeton.edu/papers/wp0309d.pdf> (8. 1. 2005). Revidirana verzija pričujočega besedila je bila objavljena v *The International Migration Review* let. 38, št. 3, 945–969.
- Hansen, Randall (2003) »Citizenship and Integration in Europe.« V Joppke, Christian in Ewa Morawska (ur.) *Toward Assimilation and Citizenship*, 87–109. Immigrants in Liberal Nation-States. Palgrave Macmillan.
- Heckmann, Friedrich (1998) »Analysis of National Modes of Immigrant Integration: Germany.« Efms paper Nr. 27, http://www.uni-bamberg.de/~ba6ef3/pdf/efms_p27.pdf (10. 8. 2005).
- IOM (2004) *Integracijski pristopi*. Ljubljana: Mednarodna organizacija za migracije (IOM).
- Komac, Miran, Mojca Medvešek in Petra Roter (2007) *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!!? Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Koopmans, Ruud in Paul Statham (2000) »Migration and Ethnic relations as Field of Political Contention: An Opportunity Structure Approach.« V Koopmans, Ruud in Paul Statham (ur.) *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics*. Oxford: Oxford University Press, <http://ics.leeds.ac.uk/eurpolcom/exhibits/ps2000bk.pdf> (17. 8. 2005).
- Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon.
- Medved, Felicita (2001) »Nationality, Citizenship and Integration, a European Perspective.« *Razprave in gradivo* 38/39, 44–67.

- Penninx, Rinus (2004) »Integration of Migrants: Economic, Cultural and Political Dimensions.« Background Paper for the European Population Forum 2004: Population Challenges and Policy Responses, held in Geneva, January 12–14, <http://www.unece.org/ead/pau/epf/penninx.pdf> (23. 10. 2004).
- Schmitter Heisler, Barbara (1992) »The Future of Immigrant Incorporation: Which Models? Which Concepts?« International Migration Review 26(2), 623–645.
- Süssmuth, Rita in Werner Weidenfeld (2004) »Challenge Integration: Living Together in a Europe of Diversity«. V Süssmuth, Rita in Werner Weidenfeld (ur.) Managing Integration. The European Union's Responsibilities toward Immigrants, <http://www.iss.uw.edu.pl/osrodki/cmr/en/Managing%20Integration.pdf> (7. 10. 2004).
- Vertovec, Steven (1997) »Social Cohesion and Tolerance.« A Thematic Paper Produced in Conjunction with the Second International Metropolis Conference in Copenhagen, Denmark (September 25–28, 1997), http://www.international.metropolis.net/research-policy/social/index_e.html (6. 6. 2003).